

KULTŪRA

MENAS  LITERATŪRA  MOKSLAS

Kryžiaus begalybė

Žmogaus gyvenimas nėra aklas laiko ciklas, besisukantis gamtos ritmu ir neištrūkstantis iš amžino apskritimo. Anksčiau ar vėliau ateina laikas, kai tenka pasirinkti – ar būti laiko belaisviu, ar iš jo išsiveržti. O išsiveržimas dažnai susijęs ne su kuo kitu, o su kryžiumi – simboliu, kuris neturi nieko bendro su ciklu ir amžinu ratu. Kryžius yra dvi tiesės, einančios į begalybę. Ir dar daugiau – jis yra tiesių susikirtimo taškas.

Kryžių kalnas. Kryžiai pakelėse. Kryžiai dainose ir mene. Kryžiai maldaknygėse. Ne pagoniškos saulutės, žalčiukai ir į kraterius panašūs pilkapiai. Nenoriu supriešinti visų šių simbolių, nes man graži ir verta dėmesio atrodo S. C. Lewiso mintis, kad krikščionybė apglėbia ir priglaudžia senuosius pagoniškuosius simbolius kaip begalybė apglėbia tai, kas baigtina ir laikina.

Ir kai mes pajuntame keistą ilgesį, kurio negali nuramdyti niekas, o paaiškinti – tuo labiau, mes ilgimės ne ko kito, o tos apglėbiančios begalybės.

Šiomis dienomis daug galvoju apie partizanus. Nenoriu veltis į diskusijas, kurios verda *Facebooke* ir internete. Noriu suprasti. Bet ne tuos, kurie sako, kad meninė laisvė yra svarbiau už istorinę tiesą. Noriu suprasti tuos, kuriems Tėvynė buvo svarbiau už meninę laisvę. Kurie nesirinko kompromiso, nors galėjo.

Kodėl? Kodėl jie taip padarė? Kodėl neprisitaikė, kodėl nėjo tarnauti situacijos šeimininkui, kodėl neatsiklaupė ir nenulenkė galvos? Nemokėjo? Nenorėjo?

O gal tiesiog – negalėjo? Gal yra toks genas, perduodamas iš kartos į kartą – nenuolankumo ir paniekos tam, kas yra melaginga, purvina, amoralu. Tam, kas uždaryta riboto laiko rate. Besisukančiame apie savo ašį. Kaip gyvatė, įsikandusi uodegą. Arba voverė rate.

Mūsų partizanai perkirto šitą prakeiktą ratą savo nenuolankumu. Jie išėjo į begalybę kryžiaus tiesėmis. Jų priešai niekada jų nebepasieks, jie amžinai liks uždaramame rate. Juk ne veltui Dantės „Pragaras“ suskirstytas ratais, o „Rojus“ skleidžiasi begalinėmis sferomis.

Ir mes esame akli ir kvaili, jeigu manome, kad ratas, vienoks ar kitoks, yra mūsų egzistencijos erdvė. Mes tiesiog bijome begalybės, mums trūksta drąsos ją pripažinti. Mes kur kas daugiau žinome apie pragarą, nei apie dangų. Mes sekame apie pragarą legendas, o apie dangų pasakojame anekdotus, kurie nėra juokingi.

Ir tik kai susiduri su tuo, kas gąsdina ir stebina – su nesuvokiama drąsa, su kilnumu, su nenuolankumu, skirtu melui ir smurtui – tada pajunti, kad egzistuoja rasė, padermė, kuriai skirta begalybė. Kuri verta begalybės. Ir tokios šviesos, kokios nusipelnė, kovodama su tamsa.

Renata Šerelytė



efoto.lt nuotr.

MES MOKĖSIM NUMIRT

*Mes mokėsime numirti, jei Tėvynė aukos reikalauja.
Nesuriš mūs gretų nieks vergovės pikta grandine.
Neišmoksime sulinkt prieš ateivių įstatymą naują:
Savo brolių parduoti – dar visi neišmokome, ne!*

*O juk bus dar diena, kai pro vėliavų plazdantį mišką
Baltas vytis pakils ir padangėję aukštoj suspindės!
Mūsų kraujas giedos pro gimtinės velėną ištryškęs,
Ir ant kapo nykaus šviesios taurės lelijų žydės.*

*Mes mokėsime numirti ne už svetimą mintį ar žodį,
Ne už tuos, kurie skriaus, dengdami viską melo tamsa.
Tik už rytą, kuris laisvės saulę didingą parodys –
Mes mokėsime numirti giedru veidu ir tvirta dvasia.*

Diana Glemžaitė

1949 08

SPAUDOS,
RADIJO IR
TELEVIZIJOS
RĖMIMO
FONDAS



Spaudos, radijo ir televizijos rėmimo fondas 2019 m. suteikė 10 000 Eur paramą šeštadieniniam „Draugo“ priedui „Kultūra“, projektui „Lietuvos kultūros sklaida ir kultūros paveldo išsaugojimas bei lietuviybės puoselėjimas pasaulyje“

Šio šeštadienio Kultūros turinys

1-as psl. Renata Šerelytė. Kryžiaus begalybė • **2-as psl.** Leonas Peleckis-Kaktavičius. Rašytojo užrašai. Bibliotekai – garbingiausia atkurtų namų vieta • **3-as psl.** Dalia Kuizinienė. Kazio Almeno atsiminimų knyga „Anuomet“: žvilgsnis į praeitį • **4-as psl.** Gediminas Indreika. Nesenstantis Bronės Jameikienės menas • **5-as psl.** Algis Vaškevičius. Parodoje „Svetur“ – kelių kartų užsienio lietuvių fotografų darbai • **6-as psl.** Ieva Marija Mendeikaitė. Šviesioji „Luizės žiema“ • **7-as psl.** Romualdas Kriaučiūnas. Iš didelio debesies – mažai lietaus? • **8-as psl.** Kultūros kronika

Kitame numeryje: Ištrauka iš K. Almeno knygos „Anuomet“ • Metų knygų penketukas

Redaguoja Renata Šerelytė renata.serelyte@gmail.com • Maketuoja Jonas Kuprys

RAŠYTOJO UŽRAŠAI

BIBLIOTEKAI – GARBINGIAUSIA ATKURTŲ NAMŲ VIETA



Pulkininkas Aleksandras Plechavičius ant žirgo.
L. Peleckio-Kaktavičiaus asmeninio archyvo nuotraukos



Povilas Plechavičius (sėdi pirmas iš kairės) ir Aleksandras Plechavičius (sėdi antras iš kairės) Ministerio pirmininko Augustino Voldemaro (sėdi trečias iš kairės) bei kolegų draugėje

Leonas Peleckis-Kaktavičius

Praėjusių metų gruodžio 19 d. sukako 45 metai, kai Čikagoje mirė viena šviesiausių praeities asmenybių – generolas Povilas Plechavičius. Amžinojo poilsio šis kietas žemaitis atgulė toli nuo tėvynės.

Vos atkūrus Lietuvos valstybingumą, į tėvynę po pusės amžiaus buvo sugrįžusi legendinio generolo dukterėčia Alina Plechavičiūtė-Veigel (1923–2010). Nemažai metų teko lankytis jos gimtajame Kalniškių kaime (Plungės r.), kur Alina ne tik atkūrė tėvų namus, iš kurių buvo likę tik pamatai, bet ir įkūrė plačiai pagarsėjusį Minijos žirgyną. Šiemet ji būtų pažymėjusi savo 95-metį. Deja, Žemaitijos šviesuole praminta moteris žuvo automobilio avarijoje netoli gimtųjų namų.

Tvarkydamas archyvą suradau ypatingas bendravimo akimirkas primenančių retų nuotraukų, kuriose – generolas Povilas Plechavičius ir jo brolis pulkininkas Aleksandras, trys broliai Plechavičiai su savo mama JAV, Alina Plechavičiūtė-Veigel Vokietijoje ir Lietuvoje. Čia ir keli šių eilučių autoriui skirti laiškai bei susitikimus Žemaitijoje primenantys užrašai. Viliusi, kad „Draugo“ skaitytojams jie bus įdomūs.

O prasidėjo toji pažintis proprotėvių dėka – Siraičių dvaro (Telšių r.) savininkas, būsimasis sukilimo prieš carinę Rusiją aktyvus dalyvis Aleksandras Kaktavičius (1805.12.04–?) buvo vedęs Gertrūdą Plechavičiūtę.

„Tikras Plechavičių charakteris“, – taip apie šviesios atminties Aliną kalbėjo Plungės rajono Kalniškių, Milašaičių ir aplinkinių kaimų senbuviai. Tai, ką Vokietijoje palikusi patogų, sotų gyvenimą, gydytoja stomatologė iš profesijos sugebėjo padaryti šiek tiek daugiau kaip per dešimtmetį žemėje, su kuria susijusi jos garsi giminė, galima būtų pavadinti stebuklu. Šito stebuklo pamatyti, o ir pabendrauti su įdomiu žmogumi iš atokiausių Lietuvos kampelių suko ir suko būreliai nepažįstamųjų. Daugelis – ieškodami Minijos žirgyno, garsėjančio ir už Lietuvos ribų, o kiti – tiesiog ponios Alinos, garsiosios giminės atžalos.

Per 2003 metų Kalėdas A. Plechavičiūtė-Veigel tėvų žemėje buvo ypatingai šventiška: pirmąsyk čia už vieno stalo susėdo visi jos vaikai. Ir tie, kurie tebegyvena Vokietijoje, jos vaikų gimtinėje, ir tie, kurie jau Lietuvoje. Nors nebėra ponios Alinos tarp gyvųjų, ją išivaizduoju tik tokią, kokią buvo įpratę matyti visi, ją pažinojusieji. Tai – penkiasdešimtmetę primenanti 80-metė, kuriai „pudros“ jokiais gyvenimo atvejais nereikėdavo. Dažniausiai ją užtikdavau su patogia kaime avalyne, tačiau su visada išvaizdžia, tikrai miesto damai būtinai kakkajuoste, nepriekaištingai sutvarkytais plaukais ir

būtinai ką nors dirbančią. Kai reikėdavo palėkti toliau, ji sėdavo už modernaus vokiško sunkvežimiuoko vairo, o kai tik atsidurti savo didelio kiemo kitame gale – ant nedidelio originalaus motocikliuko. Nors A. Plechavičiūtės-Veigel valdos daugiau nei šimtas hektarų, neretai ją rasdavai prie dvarininkėi lyg ir netinkančių ūkio darbų: tai vištas lesinant, tai darže beravint ar virtuvėje įvairių gėrybių pilnus stiklainius žiemai beruošiant. Ponia Alina jokio darbo nesibaidė.

– Visada norėjau grįžti į Lietuvą. Ir kad galėjau tai padaryti, kad galiu čia gyventi, didelė Dievo dovana, – ne sykį sakė A. Plechavičiūtė-Veigel.

Dabar tik anuomet, kai čia sugrįžo ponina Alina, daryta nuotrauka paliudija: 1991 metais čia nieko nebuvo. Tik plytgaliai tarp usnių ir kitų piktžolių buvusio gyvenamojo namo vietoje, o po jais – tėvo Alek-

sjkė, dailiojo jojimo paslapčių kitus mokiusi net JAV. Žirgą paruošti jojimui – ilgas, didelio savo srities specialisto darbas. Pirkliai iš tolimų kraštų priekaištų jai niekada neturėjo. Dabar Sibilė daug jėgų atiduoda naujausioms įnamėms – avims. Šių namų moterų akiratyje – ir daržovės, ekologiškai švari produkcija.

* * *

O iš kur gi ta meilė žirgams? Ja „sirgo“ visi Plechavičiai, o ypatingai būsimasis generolas ir jo brolis Aleksandras, ilgainiui tapęs net ulonų pulko vadu. Tėvas ir dėdė Aliną pasodino ant žirgo, ir jai visada tai buvo maloniausia pramoga. Žirgas šalia buvo ir Vokietijoje. Todėl nenuostabu, kad ir jos vaikai žirgus myli kaip žmones.

Antrojo ulonų LDK Birutės pulko vadas pulkininkas Aleksandras Plechavičius, čia sukūręs savo namus, įamžintas akmenyje, pastatytame šalia senųjų sodybos ažuolų. Skulptūros autorius – Vaclovas Krutinis. Taip pasielgta neatsitiktinai, nes jo amžinojo poilsio vieta nežinoma. Kaip ir jauniausiojo brolio Kazimiero, su kuriuo drauge bolševikai suėmė 1940 m. liepos 13 d. Yra dvi versijos: nužudytas Kurilų salose arba mirė iš bado Petropavlovsko kalėjime.

Čia stovėjusiuose namuose dažnai lankydavosi visi penki broliai. Vyriausiajam iš jų – Povilui, gimusiam 1890 m. vasario 1 d., dar per krikštynas buvo išpranašauta: „Bus generolas“. Taip, grįžus su pakrikštytu vaiku iš bažnyčios, pasakė krikšto motina Jazdauskienė, kurios sūnus Ipolitas nepriklausomos Lietuvos laikais buvo vienas iš Lietuvos Banko direktorių, pasirašinęs ant lietuviškų popierinių pinigų.

– Dėdė Povilas iš prigimties buvo toks žmogus, kuriam įėjus į kambarį pilna patalpa būdavo jo, – pasakojo A. Plechavičiūtė-Veigel. – Nors jis niekuo, teisybę pasakius, neprisidėdavo prie to. Tiesiog saivame. Kodėl žmonės taip kreipdavo į jį dėmesį?

Nes jis buvo iš tų, kurie nepraeina pro šalį. Jam viskas buvo svarbu. Jis jautė atsakomybę už Lietuvą, jo sprendimai buvo savarankiški. O svarbiausia, dėdė Povilas pastebėdavo kiekvieną žmogų, o ir žmogus žinojo, kad jis jį vertina.

A. Plechavičiūtės-Veigel teigimu, jos tėvas ir dėdė Povilas buvo ypatingai dideli draugai. Ne tik todėl, kad abu buvo kariškiai, nors tai taip pat turėjo įtakos. Nieko nedarė tarp savęs nepasitarę. Abu dalyvavo kovose su bolševikais, bermontininkais ir lenkais. Už pasižymėjimą kovose įvertinti ne vienu ordinu. Kai 1999 m. rugpjūčio 8 d. jų sodyboje buvo atidengiamas paminklas nukankintam tėvui, o ir akmuo su visų giminės vyrų vardais, Alinos nuostabai čia suvažiavo apie 400 svečių, tarp jų – Lietuvos kariuomenės vado pavaduotojas, visų rūšių garbės daliniai, 40 kariškių orkestras, generolo P. Plechavičiaus per karą suorganizuotos Vietinės rinktinės nariai, šauliai, skautai. Sodyboje šv. Mišias aukėjo Kariuomenės kapelionas monsinjoras A. Bulota su monsinjoru A. Svarinsku ir Plungės klebonu D. Stulpinu.

Nukelta į 3 psl.



Alina Plechavičiūtė-Veigel (centre) tuomet, kai dar jodinėjo ir įvairiose varžybose klasę rodė

sandro Plechavičiaus statytas rūšys. Nebebuvo ir kitų pastatų. Vienintelis džiaugsmas – 1938 metais apie jų sodybą sodintos eglės, o taip pat šalia buvusio namo išlikę ažuolai ir kiti išlakūs medžiai. Jei ne jie, anot ponios Alinos, daug sunkiau būtų buvę prikelti, atgaivinti tėviškę.

Tuo, kas sukurta, negali nesigėrėti. Nuo pamatų atstatytas namas, kurio viduje, tiesa, jau nebe XX, o XXI amžius. Pagal geriausius Vakarų pavyzdžius sukurta maniežas. Didžiulės arklidės (vienu metu sportinių žirgų čia buvo apie 70), šalimais – gyvenamosios patalpos, visų pirma kurtos raiteliams, varžybų dalyviams. Visur sukurta laikmetį atitinkantys patogumai. Visa bėda, kad kol kas niekam Lietuvoje šito nereikia, todėl didžiosios dalies žirgų atsisakyta ir tvarte apgyvendintos iš Vokietijos parvežtos 64 trijų perspektyvių veislių avys. Taip žadama įgyvendinti dar vieną sumanymą – atkurti Lietuvoje tarpukaryje klestėjusią avininkystę, pirmąsį bandą, turinčią ypatingą atsparumą.

Didžiausia pagalbininkė, sukuriant visa tai, buvo ponios Alinos dukra Sibilė, veterinarijos gydytoja iš profesijos, o pirmiausia aukštos klasės jo-

Atkelta iš 2 psl.



Alina Plechavičiūtė-Veigel su savo buvusia aukle. 1991 metai

* * *

Ypatingi šeimos atsiminimai apie 1926 m. gruodžio 17 d. perversmą. Per aštuonerius nepriklausomos valstybės metus Vyriausybė buvo pasikeitusi net 13 kartų. Seimas ir Vyriausybė neturėjo aiškaus ir vieningo nusistatymo, Lietuvoje atsirado per daug bedarbių, buvo pamiršti ūkininkų reikalai, valdžią planavo perimti komunistai. Kariuomenė ryžosi gelbėti tėvynę ir gruodžio 17 d. naktį pakeitė Vyriausybę be jokio šūvio. Vadovauti perversmui slaptos Karininkų sąjungos vadovybės buvo pakviestas tuomet dar majoras P. Plechavičius.

Sukilusios kariuomenės priekyje buvęs Generalinio štabo majoras P. Plechavičius turėjo gerą progą ilgesnį laiką likti karo diktatoriumi, tačiau valdžios jis netroško. Jis pasistengė, kad valdžia kuo greičiau pereitų į civilių rankas. Laikinosios Karo valdžios vardu jis kreipėsi į pirmąjį Lietuvos Respublikos Prezidentą Antaną Smetoną, prašydamas tapti Valstybės vadu ir išvesti Lietuvą iš sunkios padėties. Tokias pareigas A. Smetona ėjo tik porą dienų. Patvirtinus naują ministerių kabinetą, atsistatydinus Prezidentui Kaziui Griniui, 1926 m. gruodžio 19 d. Seimas (susirinko tik 40 narių, priklausiusių vien dešiniųjų grupėms) LR Prezidentu išrinko A. Smetoną.

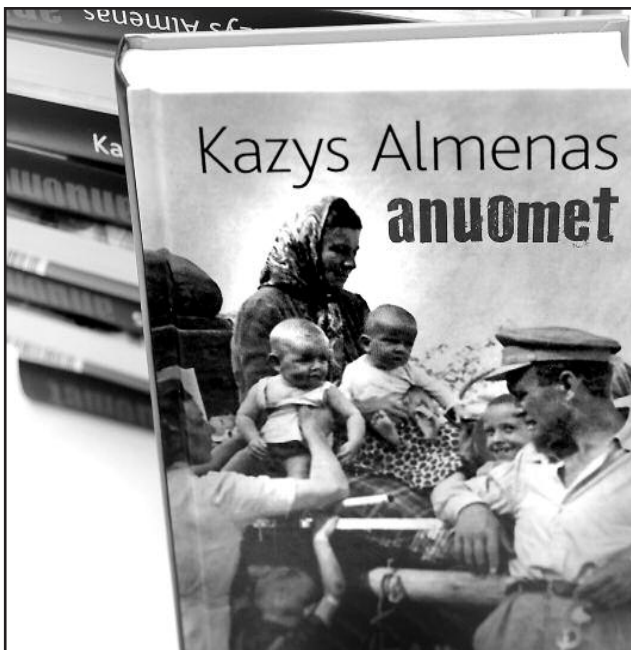
1927 m. sausio 4 d. pulkininkas P. Plechavičius buvo paskirtas Generalinio štabo valdybos viršininku. Tais pat metais jis pradėjo eiti ir Vyriausiojo štabo viršininko bei Kavalerijos viršininko pareigas, kuriose išbuvo iki 1929 m. vasario 15 d. Nuo 1928 m. sausio 26 d. jam teko eiti ir Kariuomenės vado pareigas. 1929 metais P. Plechavičiui buvo suteiktas generolo leitenanto laipsnis.

* * *

Atskira tema – P. Plechavičius ir Vietinė rinktinė. Kai 1944 m. vasario 16 d. generolas per radiją kreipėsi į tautą apie Vietinės rinktinės steigimą, kai pakvietė tautiečius bolševizmo akivaizdoje stoti prie ginklo, atsiliepė 30 000 savanorių. Lietuviai norėjo suorganizuoti savo karines pajėgas, kurios atstatytų krašte tvarką ir, atėjus tinkamam momentui, išsikovotų prarastą nepriklausomybę. Deja, vokiečiai, leidę steigti teritorinę Lietuvos rinktinę, apgavo. Pagal vokiečių įsakymą lietuviškieji batalionai privalėjo būti pervesti SS žinion. Generolas P. Plechavičius atsisakė vykdyti tokį įsakymą, pasakęs, jog jis yra karys, ne policininkas. Nedaug trūko iki didelės nelaimės. Teko pabuvoti koncentracijos stovykloje, grėsė ir dar rimtesni išbandymai. Nemažai buvusių Vietinės rinktinės vyrų tapo partizanais, atidavė savo gyvybes už tėvynės laisvę. Generolas per Vokietiją atsidadė JAV.

Nukelta į 6 psl.

Kazio Almeno atsiminimų knyga „Anuomet”: žvilgsnis į praeitį



Kazys Almenas. Anuomet. – Vilnius, Versus, 20190

Dalia Kuizinienė

Šių metų pradžioje išleista rašytojo, fiziko, keliautojo Kazio Almeno atsiminimų knyga, lakoniškai pavadinta „Anuomet”. Knygą išleido „Versus” leidykla. O sausio 14 dieną Lietuvos išeivijos institutas Kaune surengė šios knygos pristatymą, kuriame dalyvavo knygos sudarytoja ir šios knygos įvado autorė profesorė Dalia Kuizinienė, profesorius Egidijus Aleksandravičius, santarietis, magistrantas Žygimantas Menčankovas. Kalbėtojai pratęsė, papildė vienas kitą, kartkartėmis polemizavo, o jų įžvalgos bent keliais aspektais greičiausiai prisideda prie šios knygos kitoniškumo atskleidimo.

Niekur nepublikuoti atsiminimai yra rašyti 2010–2011 m. Vilniuje. Vėliau apie šiuos atsiminimus, jų tematinės bei stilistinės vingrybės diskutavome su rašytoju, taip pat ir apie tai, verta ar neverta juos publikuoti. Atsiminimų autorius nenorėjo, kad jam gyvam esant jie būtų išleisti.

Po rašytojo mirties 2017 m. Lietuvos išeivijos institutas ir „Versus” leidykla ėmėsi iniciatyvos išleisti šią knygą, rašytojo žmona Mara Almenienė pagelbėjo atrinkti ir identifikuoti nuotraukas, knygos leidybą parėmė Lietuvos kultūros taryba.

Kazio Almeno atsiminimuose ryškėja jo ankstyvosios biografijos momentai, skleidžiasi jo intelektualinė biografija, ryškėja jo aplinkos matymas ir vertinimas iš vaiko ir jaunuolio perspektyvos. Atsiminimuose

pateikiamas laikotarpis nėra ilgas, apima nepilnus 15 metų. Kokie faktai, kokios jauno žmogaus dvasinės patirtys juose ryškėja? Kuo šie atsiminimai yra išskirtiniai per pastaruosius dešimtmečius skelbtų atsiminimų kontekste? Atsigręžiant į daugybę per pastaruosius dešimtmečius leistų knygų, matomas šios knygos „kitoniškumas”, neatitinkantis tradicijos suformuoto kanono. Gyvenimo patirtys brandina atsiminimų pasakotoją. Tačiau atsiminimų pradžioje ir pabaigoje jų autorius deklaruoja: „norėjau rašyti ne apie save, o apie laikus, kuriuos teko pragyventi, vietas, kuriose jaunystėje pabuvojau, ir pasikeitimus, kuriuos stebėjau.” Vienas iš skiriamųjų atsiminimų bruožų yra platus istorinio konteksto pateikimas. Rašydamas apie XX a. vidurio Šlėzvigą, pasakotojas atranda čia XIX a. istorinių bei kultūrinių relikty, kurie jam atrodo svarbūs, juos aprašo, aktualizuoja. Tokiu pat principu yra aprašoma Amerikos miestelio, kuriame įsikuria šeima, istorija.

Knygą renginio metu pristatęs istorikas Egidijus Aleksandravičius pir-

miausiai iškėlė šios knygos netradiciškumą, vadindamas šią knygą grožinės literatūros tekstu, kuriame fragmentiškai plėtojamas siužetas, paremtas autoriaus gyvenimo įvykiais. „Tik įdomiai gyvendamas, savo gyvenime patirdamas įvairius nuotykius gali parašyti tokių tekstą.”

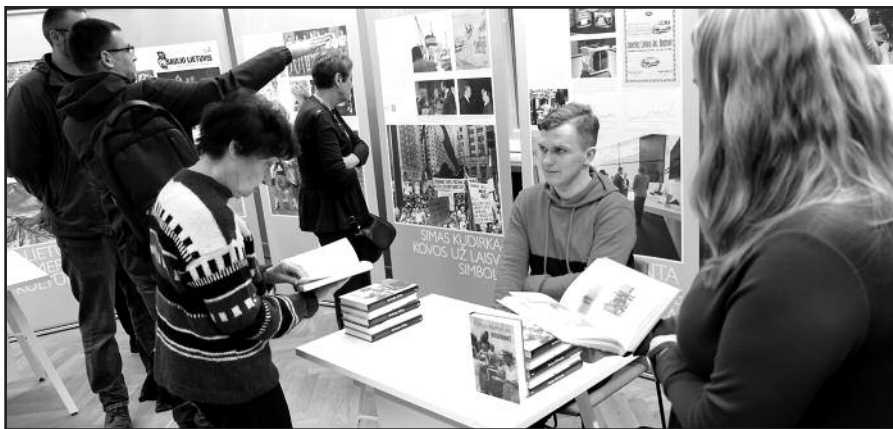
Kitas vakaro kalbėtojas Ž. Menčankovas savo įžvalgas pavadino „Kazio Almeno metodiniai patarimai savo atsiminimams užrašyti”, jis aktualizavo gana skirtingus knygos aspektus: romantišką ir dalykišką jų pusę, norą knygoje įamžinti sutiktus asmenis, citavo humoro nestokojančias knygos ištraukas.

Santarietis, rašytojo bičiulis Mečys Buivys pasitelkė vaizdo kalbą ir pateikė tiek istorinius, tiek ir dabartinių Vokietijos vietovių, aprašomų knygoje, vaizdus, kurie tarsi priartino prie mūsų laikmečio knygos pasakojimus ir istorines nuotraukas.

Šio teksto autorė aktualizavo netradicinę atsiminimų pasakojimo manierą: intertekstualumą, nuolat kintančius pasakojimo būdus. Visoje Kazio Almeno atsiminimų knygoje ryški kelių pasakojimo manierų, kelių pasakojimo būdų bei perspektyvų sandūra. Beveik visose pasakojimo dalyse atsiranda pasakojimo distancija, pasakojimo fokusuotė, kuri sujungia fragmentiškus vaikystės ir jaunystės prisiminimus su brandžios gyvenimo patirties kupinu profesorišku tų pačių įvykių vertinimu. Praeities įvykis yra vertinamas iš laiko distancijos, iš intelektualaus žinojimo konteksto, keičiant požiūrį, žvelgiant į patirtus įvykius, juos papildant jau susiformavusia kultūros ir istorijos samprata. Taip rašant apie pasitraukimą iš Lietuvos susijungia vaiko išpūdziai ir prisiminimai, o taip pat ir gerokai vėliau iš skaitytų knygų, matytų filmų šio laikotarpio istorinį kontekstą ir emocines jausenas tarsi papildžiusios žinios. „Tai buvo mūsų tarsi ‘chrestomatinis’ bėgimo etapas, tokius dabar galima pamatyti dokumentiniuose bei vaidybiniuose filmuose, kuriuose vaizduojami Antrojo karo pabėgėliai.” Tad kaip postmodernistiniame tekste ironija ir autoironija pasakojant skaidžią paauglių muštynių istoriją nukelia į autrui artimą italų kino pasaulį: „Felinui visai nereikėtų jų sutirštinti, labai panašaus pobūdžio veiksmas išties vyko.” Tam tikromis papildančiosiomis detalėmis, to meto patirtis bei kasdienybę paryškinančiu kontekstu tampa tam tikra tik Kaziui Almenai būdinga savybė savuosius išgyvenimus papildyti jau gerokai vėliau skaitytų knygų patirtimis. Taip netikėtai įsikūrimo Amerikoje patirtys yra palyginamos su Uptono Sinclairo romane „Džiunglės” aprašyta XIX a. pabaigos – XX a. pradžios lietuvių gyvenimo Čikagoje patirtimis.

Naujai pasirodžiusi Kazio Almeno knyga „Anuomet” ir papildė jau skelbtą, gana gausių išeivijos autorių memuarų istorines patirtis. Tačiau atveria ir gerokai problemiškesnį pasakojimo būdą, leidžiantį su ironija ir autoironija papasakoti prieštaringo laikmečio realijas, tarpusavio santykius, patirtis, kviečia svarstymui, polemikai. □

**Kitame numeryje
skelbsime ištrauką iš
K. Almeno knygos**



Knygos pristatymas Lietuvių išeivijos institute Kaune

NESENSTANTIS BRONĖS JAMEIKIENĖS MENAS



Bronė Jameikienės vitražas „Angelas sargas“

Gediminas Indreika

Šiemet minime Bronės Jameikienės, vienos ryškiausių vitražo menininkių, audėjos, profesorės ir lietuvių kultūros puoselėtojos, 100 m. jubiliejų. Bronė Aleksandra Jasiukevičiūtė-Jameikienė gimė 1919 m. vasario 16 dieną Vilniuje.

Baigusi „Aušros“ mergaičių gimnaziją Kaune, 1938 m. Bronė įstojo į Vytauto Didžiojo universitetą studijuoti filologijos ir lituanistikos. 1940 m. rudenį Vilniuje sukūrė šeimą su Stasiu Jameikiu, skautų organizacijos veikėju. Tačiau vos po aštuonių mėnesių Jameikis buvo NKVD suimtas ir ištremtas į Sibirą. (Stasio Jameikio atsiminimų knyga „Traukinys rieda į amžinastį“ išleista po jo mirties.) Nacių okupacijos metu Jameikienė buvo įsijungusi į lietuvių pogrindžio veiklą.

Artinantis rusų frontui, 1944 m. Bronė pasitraukė į Berlyną, toliau pėsčiomis ir traukiniu keliavo link Drezdeno. Pabėgėlių traukinys sustojo už

miesto ribų, dar neprasidėjus Drezdeno bombardavimui. Bronei teko iš arti matyti baisiuosius sprogičius, bet stebuklingai vėl išsisaugo nuo mirties.

Kad išsiblaškytų nuo nevilties, pabėgėliai užtraukdavo dainas ir šoko tautinius šokius. Jameikienė subūrė tautinių šokių grupę, jų batai buvo tiek nudilę, kad jie šoko basi. Kartą juos pastebėjęs prancūzų generolas taip susižavėjo, kad paprašė lietuvių koncertuoti kariams JAV ir Prancūzijos zonose. Koncertuodami apkeliaavo Austriją ir Vokietiją.

1947 m. Jameikienė įstojo į V. K. Jonyno įsteigtą Taikomojo meno mokyklą Freiburge – Ecole des Arts et Métiers. Mokėsi audimo ir tekstilės dizaino pas prof. Antaną Tamošaitį ir meno pas Adolfą Valešką. Staklėmis audė ne tik tautinius kostiumus, bet ir dekoratyvinius kilimėlius. Dauguma Freiburgo mokyklos studentų buvo lietuviai pabėgėliai. Jeigu jie būtų likę gimtajame krašte, jie būtų netekę kūrybinės laisvės ir liktų dvasiškai sužaloti.

Emigravusi į JAV, 1951 m. Jameikienė tęsė meno studijas Čikagoje – School of the Art Institute. Šioje mokykloje ji pramoko mozaikos, tradicinio vitražo ir naujos storastiklio vitražo technikos. Mokyklą baigė Dailės magistro laipsniu. Adolfas Valeška įdarbino Jameikienę ir kitus lietuvius menininkus savo sakralinio meno studijoje. 1954 m. Šv. Kryžiaus bažnyčiai Čikagoje Jameikienė sukūrė lietuviškos mozaikos pavidalo grindų taką. Vitražo srityje pradėjo dirbti 1956 m.

Jameikienė tyrinėjo Indijos civilizaciją ir budistų meną, ieškojo religinio simbolizmo mene. 1957 m. išvyko į Hawaii (Hawaii dar nebuvo JAV vals-

tija) studijuoti Tolimųjų Rytų meno istorijos University of Hawaii at Manoa. 1962 m. apgynė magistrą už tezę „Ankstyvasis Budos vaizdavimas: šaknys ir įtakos“ (The Early Buddha image: Roots and influences). Hawaii kultūrinis gyvenimas išskirtinis tuo, kad čia, mažame plote, susiduria Rytų ir Vakarų kultūrų apraiškos, – rašė Kazys Bradūnas. Nuo 1958 iki 1961 m. Jameikienė dėstė meną University of Hawaii, buvo garsaus orientalinio meno profesoriaus Gustavo Ecke asistentė.

Atsitraukusi nuo profesūros, Jameikienė apkeliaavo Indiją ir Japoniją. Arčiau susipažino su Rytų menu ir vietiniais religiniais papročiais, su hindų ir urdų kalbomis. Lucknow ir Delhi universitetuose Indijoje skaitė paskaitas apie Vakarų meną.

1961 m. Jameikienė grįžo Čikagon, vėl dirbo Valeškos meno studijoje miesto centre. Sukūrė suabstraktintą tradicinį vitražą „Kristaus kančios simboliai“ Šv. Filomenos bažnyčiai. Jos darbus eksponavo Lietuvos paviljonas kasmetinėse Tarpautinėse prekybos parodose McCormick Place.



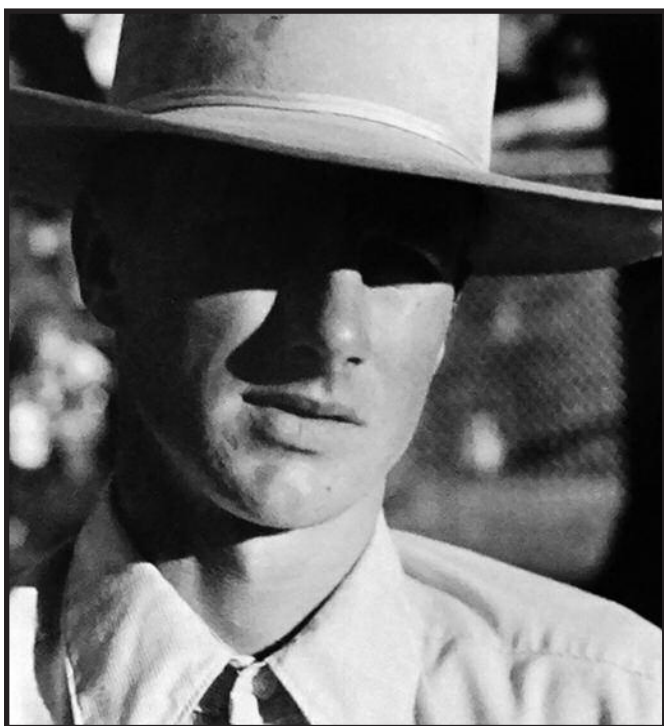
Vitražai Šv. Petro bažnyčioje Honolulu – Dievo šventiesiems, Dievo garbinimas, (St. Peter's Church)



Bronė Jameikienė prie staklių.

LTC nuotr.

Nukelta į 8 psl.



J. Dovydeno nuotraukose – portretai iš Nevados



Algimanto Kezio fotolakštai

Parodoje „Svetur“ – kelių kartų užsienio lietuvių fotografų darbai

Algis Vaškevičius

Kauno fotografijos galerijoje veikia kolektyvinė paroda „Svetur“, kurioje eksponuojami levos Baltaduonytės, Pauliaus Butkaus, Valus Sonov, Sigito Baltramaičio, Vytenio Jankūno, Algimanto Kezio ir Jono Dovydeno darbai. Šie lietuviai fotomenininkai savo kūrybinę veiklą vykdė ar vykdo už Lietuvos ribų, jų darbai yra labai skirtingi ir tikrai įdomūs.

Šios parodos pradžia buvo „Prospekto“ fotografijos galerijoje Vilniuje, kai praėjusiems metams baigiantis ten vykęs parodų ciklas „Svetur“ buvo išskaidytas į tris dalis, atsižvelgiant į nuotraukų autorių amžių, taip pat kūrybinių metodų kategorijas. Kauno fotografijos galerijoje dabar pristatoma paroda, kurioje autoriai neskirstomi pagal savo plėtojamas temas bei priklausymą vienai ar kitai kartai. Šie darbai puikiai atskleidžia egzodo fotografijos audinį, taip pat labai įvairiapusį ir margą išeivijos fotografijos paveikslą.

Pasak parodos kuratoriaus Gyčio Skudžinsko, parodoje galime pastebėti, kad jauniausią fotomenininkų kartą vienija metonimiška fotografinė kalba, kalbėjimas apie globalius reiškinius iš asmeninės perspektyvos. Vidurinėsios kartos fotografija pasiitelkia tipologinės fotografijos variacijas bei kartotės metodus, o vyriausieji autoriai lieka ištikimi humanistinei pasaulėvokai bei modernistinei raiškai.

Anot parodos rengėjų, jaunesnės kartos autorius vienija ne tik gyvenimo ir kūrybos erdvės pasirinkimas. Tikriausiai nenuostabu, kad darbų estetika ir konstruojamas pranešimas žengia ryžtingą žingsnį už vadinamosios „Lietuviškos fotografijos mokyklos“ ribų ir natūraliai integruojasi į tarptautinį vizualiosios kultūros lauką. Autoriai, perkeldami į kitą erdvę savo kūrybą, pasirenka ir savitą kalbėjimo būdą.

Meno mylėtojams Lietuvoje ir Jungtinėse Amerikos Valstijose yra

puikiai pažįstami fotografo, JAV lietuvių kultūros veikėjo Algimanto Kezio (1928–2015) darbai. Vilkaviškio rajone, Vištytyje gimęs A. Kezys, nuo 1950-ųjų gyvenęs JAV fotografijos menu susidomėjo dar būdamas studentas, apie 1958 m. Jis sukūrė daugybę miesto ir kaimo architektūros, gamtos, abstrakčių vaizdų, o jo fotografijos metaforiškos, lakoniškos kompozicijos, itin raiškių formų.

Nuo 1963 m. A. Kezys rengė individualias fotografijos parodas JAV, Kanadoje, Pietų Amerikos, Europos šalyse. Lietuvoje taip pat buvo surengta keliolika jo darbų parodų. Jis redagavo ir išleido monografijų, apie 40 dailės ir fotografijų albumų. Labiausiai A. Kezys išgarsėjo fotolakštais, atspindinčiais technologijos pasiekimus, jis įamžino daugybę architektūros statinių. Vizualinė autoriaus

kalba ir nespaltotų fotografijų plastika akivaizdžiai parodė menininko apsisprendimą ir autorinį žvilgsnį. Tokios ir šioje parodoje pristatomos jau chrestomatinės A. Kezio nuotraukos, kuriose iš karto atpažįsti šio autoriaus braižą.

Kitas parodos autorius – jau daug metų JAV gyvenantis fotografas Jonas Dovydenas, kurio didelė darbų paroda „11 kelionių į Afganistaną“ kartu su lietuvių fotografo Antano Sutkaus fotografijų paroda neseniai veikė Nacionalinėje dailės galerijoje Vilniuje ir sulaukė didžiulio susidomėjimo.

Naujojoje parodoje „Svetur“ žiūrovams J. Dovydenas pateikia Nevados portretų seriją, kurioje kiek kitaip žvelgia į šalia greitkelio sutiktus pakeleivius, darbininkus, gyventojus. Parodos rengėjai pažymi, kad autorius priešingai nei A. Kezys neutralizuoja

aplinką ir fotografijų žiūrovui pateikia atvirą ir tiesų užfiksuotojo žvilgsnį. Žiūrint į šias fotografijas nebesvarbu, kas ką stebi – ar fotografas personažą, ar atvirkščiai.

Parodos rengėjai teigia, kad jos bendras vardiklis galėtų būti kartotės metodas, atvaizdų multiplikavimas ar ritualinis šnabždesys. Dar vieną jos autorių Sigitą Baltramaitį daugelis fotografijos gerbėjų tikriausiai prisimena iš jo ciklo „Vilniaus senamiestis“, kuriame autorius objektyvą nukreipdavo į „ne-reikšmingus“ kasdienybės įvykius. Naujausiame cikle jis dėmesį sukoncentruoja į rutinišką kasdienybės veiksmą – žingsniavimą, bet neatskleidžia nei kelionės tikslo, nei priežasties. Tad jo nuotraukose – kelios dešimtys senų traukinio pabėgių, kurie tarsi registruoja tokius žingsnius.

Dar vienas autorius – Vilniaus dailės akademijoje skulptūros studijas baigęs ir jau daugiau kaip du dešimtmečius JAV, New Yorke gyvenantis Vytenis Jankūnas. Jo nuotraukose – kelionės kasdieniu New Yorko metro maršrutu ir tos kelionės metu sutikti pakeleiviai. Kai prieš keiserius metus jo darbų paroda, pavadinta „Pakeleivis“ buvo eksponuojama Vilniaus šiuolaikinio meno centre, autorius žurnalistams pasakojo: „jeigu tik kur nors išvažiuoju iš namų, fotografuoju nuolat. Pasižiūrėjau, kad 2014 m. esu prispaudęs daugiau nei 12 tūkstančių kadrų. Daugiausia užsiimu gatvės fotografija ir tai darau inkognito, kad sukurčiau dokumentinį išpūdį, užfiksuočiau žmogaus tikrumą, kai jis nesupranta esąs fotografuojamas.

Gatvėje žmogus eina ir praeina, o metro traukinyje atmosfera daug intymesnė. Dažnai sutinku jau matytų keleivių, išgirstu, ką jie kalba, galiu nuspėti, kas jie yra. Metro mes visi esame įkalinti toje pačioje erdvėje, tad turiu laiko padirbėti su viena scena, vienu asmeniu. Tuo pačiu maršrutu, panašiais tikslais važiuojantys žmonės yra ir tarsi mano paties veidrodys. Fiksuoju juos, bet juk toks pat ten sėdžiu ir aš. Jų istorija tampa mano istorija. Poroje nuotraukų esu specialiai pagavęs savo atspindį lange”.

Pasak parodos rengėjų, V. Jankūnas, kadaise pats dalyvavęs „inscenizuose paveiksluose“, šiandien tas inscenizacijos aptinka savo atsitiktinių pakeleivių mikrojudesiuose, užsitęsusių ritualo neišvengiamume. Kiekvienas baigtinis atspaudas sugėręs į save daugiasluoksnią kelionės patirtį pakartoja tai, kas įvyko vakar ir kas bet koku atveju įvyks rytoj. Įdomi jo videoinstaliacija „Su ‘J’ į Manhattaną“, kurioje taip pat užfiksuotas New Yorko metro praėjusių metų rudenį buvo eksponuojamas festivalyje „Kaunas mene“ Mykolo Žilinsko paveikslų galerijoje.

Įdomūs, kameriniai ir labai asmeniškai yra ir Airijoje, Dubline gyvenančios levos Baltaduonytės fotografijos darbai. Ši Kaune gimusi jauna autorė jau yra surengusi ne vieną savo fotografijų parodą ir Lietuvoje, ir Airijoje, dalyvavusi grupinėse parodose Prancūzijoje, Graikijoje. Parodoje fotografijos mylėtojais taip pat gali pamatyti ir dviejų Didžiosios Britanijos Brightonio ir Newporto universitetuose fotografijos studijas baigusių autorių Pauliaus Butkaus bei Valus Sonov darbus. □



V. Jankūnas įdomiai įamžino New York metro keleivius.

A. Vaškevičiaus nuotr.

Šviesioji „Luizės žiema”

Ieva Marija Mendeikaitė

Apsilankius „Žiemos ekranuose”, „Scenoramose” ir kituose, sąlygiškai mažiau žinomuose kultūriniuose kino forumuose, kartais pagalvoju, kaip apmaudu pastebėti, kad tikrai geras avangardinis kinas taip dažnai nepasiekia savo žiūrovo. Tuomet susimąstau apie tai, kaip toks kinas yra pristatomas žiūrovui. Dažniausiai mažai reklamos, apie tokiuose forumuose rodomus filmus galima sužinoti tik iš nišinių vietų ar žmonių, kitaip tariant – atvirkštinis variantas lyginant su dideliu, komerciniu kinu, kurio tu tiesiog negali nežinoti, nes tie filmai tau dažniausiai yra tiesiog brukte brukami. O kaip kitaip, juk reklamai galima skirti daug ir ji labai greitai sukuria mases, besivadovaujančias „mačiau į tą filmą einančių yra daug, reikia ir man, nes bus gėda būti nemačius”, vietoje bendruomenių, kuriuose būtų nuoširdžiai mylimas kinas juo domintis ir jį jaučiant.

Šiandien, užsukusi į be galo gražios ir gyvos animacijos „Žiemos ekranų” filmą „Luizės žiema”, nustebau, kad salėje buvo užpildyta apytikriai dešimt vietų. Kad buvo sekmadienis ir pusė dviejų, nieko nereikšė, nes toks laikas turėtų būti tinkamas net ir dirbantiems žmonėms su šeimomis (visgi filmas iš vaikų programos). Tačiau taip nebuvo, o vėliau į kitus repertuaro filmus žmonės tiesiog plūdo srautais. Tada susimąstai – gal taip yra todėl, kad filmas buvo animacinis, o į animaciją žiūrima kaip į vaikišką meno formą ir plačiau nesidomėjus tokie filmai dažnai yra praleidžiami pro akis.

Kad ir kaip ten būtų, „Luizės žiema” yra vienas jaukiausių, ramiausių ir gražiausių mano matytų animacinių filmų. Tai istorija apie seną močiutę, kuri netyčia nespėja į paskutinį traukinį namo, todėl lieka viena negyvenamam miestely prie jūros. Ką tik išvykus traukiniui prasideda audra ir tęsiasi tris dienas, per jas močiutė nedrįsta išeiti iš savo namų ir jaučiasi išsigandusi, ieško ten dar likusių žmonių, kol galiausiai supranta, kad ji liko vienai viena, be jokio kito žmogaus. Iš pradžių močiutei sunku, ji geria romą ir bijo stipresnio vėjo ar aukštesnio kalno šlaito, ant smėlio užrašo pagalbos žinutę, tikėdamasi, kad atskris malūnsparnis ir ją išgelbės. Sapnuoja košmarus apie vienišiosios likimą ir laukia, kad staiga jos pasigedę atvažiuos jos vaikai. Tačiau vaikai neatvažiuoja, o močiutė lieka vienai viena.

Ji atšvenčia Kalėdas, Velykas, taip ir nesulaukusi, kad kažkas atvažiuotų jos pasiimti. Galiausiai jai tai pradeda patikti. Pagaliau ji pasijunta laisva galinti manyti, kad nuo šiol visa ją supanti gamta yra jos dalis, ji pradeda suprasti, kad vaikystėje iškiepytas mąstymas, jog gamta turi tarnauti žmogui, buvo neteisingas. Žmogus turi tarnauti gamtai ir taip pamažu pajusti ryšį ir meilę. Močiutė užželdina daržą, apsigyvena gelbėtojų būdelėj prie jūros ir pamažu laikosi savo nustatytos dienos rutinos; jai taip patinka, pagaliau ji gali kvėpuoti,



Kadrai iš animacinio filmo „Luizės žiema”. Rež. Jean Francois Laguionie

mąstyti. Viską užmiršusi, staiga ji pradeda atsiminti pamirštus įgūdžius – kaip gaminti savo pačios pasirūpintą maistą, kaip rūpintis daržu, pradeda prisiminti savo vaikystę – gražius pirmuosius pasimatymus su gamta ir klaidas, kurias jai yra padariusi.

„Luizės žiema” – istorija apie savęs pažinimą, sielos dualizmą, vaikystę bei visų taip bijomą senatvę. Svarbiausias filmo elementas – gamta ir jos ryšys su žmogumi. Kaip greitai jis gali pakisti ir prarasti savo žavesį. Gamta, rodoma filme, siek tiek primena Kuršių neriją ir Baltijos jūros skalaujamus krantus, šalia stovi skandinaviško stiliaus nameliai su dominuojančiomis ryškiomis spalvomis ir unikaliais ornamentais. Gal todėl žiūrėdamas filmą tu nesijauti taip, tarsi žiūrėtum, o veikiausiai – dalyvautum filmo kuriamoje istorijoje ten ir dabar. Animacija tam pagelbsti, nes jai gyvumo suteikia detalės, kurios yra nupieštos talentingo animatoriaus. Kadangi nėra pernelyg stropaus ir nereikalingo kruopštumo, viskas koncentruojama į tai, kas tuo metu yra svarbiausia ir kaip paryškinti tuos elementus, įkvėpti jiems gyvybės.

Filmo istorija ir jo laiko tėkmė –

subjektyvi. Siužeto prasmę turi suvokti pats, o tai jau yra gero, o ne komercinio tipo filmas, kadangi palikti kino salę su daugybe interpretacijų, kurios būtų puikus įvadas į naujas diskusijas, gali tikrai ne visi filmai. Šis filmas, nors jame šnekama labai mažai, palieka daug minčių ir išėjus iš jo norisi jomis dalintis su kitais.

Geriausia filmo dalis – pabaigoje atbėgęs šunelis, kuris savo būtimi parodo močiutei, kuri taip mėgo vienetvę, kad gamtos kompanija – nuostabus ir širdžiai mielas reiškinys. Po laiko, praleisto kartu, senas šunelis ir senutė, sėdėdami ant kranto ir žvelgdami į jūrą, skalaujančią miestelio krantus, pradeda kalbėtis apie senatvę ir mirtį. Močiutė sako šuneliui, kad tikriausiai gerai yra būti gyvūnu ir nesirūpinti senatve ar mirtimi, tiesiog gyventi savo gyvenimą iki paskutiniosios dienos ir niekuomet nesusikrimsti, kad tavo laikas jau baigėsi. Šuo pradeda atsakinėti; šunelis teigia, kad šunys dar ir kaip galvoja apie mirtį, o atėjus jos dienai, žino kur eiti, kad ją sutiktų taikiai, o ir senatvė jiems yra nemaloni ir kelianti rūpesčių. Tačiau pamini, kad su katėmis yra visai kitaip, jos yra per daug paslaptingos, tad visi tyrimai ir

aiškinimaisi, ką jos mąsto, dažniausiai nueidavo veltui ir be sėkmingų rezultatų.

Galiausiai, praėjus metams, vėl ateina vasaros sezonas. Močiutės ir šunelio nuomone, ore pajuntamas keistas ir nežinomas garsas, sklindantis iš geležinkelio stoties. Nupėdinę iki stoties, keliauninkai mato, kaip į ją iš traukinio priguža gausybė kasmetinių „sezonų vartotojų”, kurie triukšmaudami, su vaikais, su šunimis ir kitais rakandais puola miesto ir savo vasarnamių link. Močiutė nuščiūva ir nebežino, ką daryti. Staiga saloje ji vėl nebe viena ir anksčiau ją kamavusi vienetvės baimė dabar virto į baimę niekuomet nebūti vienai. Tačiau močiutė puikiai suderina savo vienetvę ir gyvenimą tarp vasarotojų. Dienas leidžianti paplūdimiuose, rašanti prisiminimus, o naktimis arba kai prireikia laiko pabūti vienai kartu su senu šuneliu nupėdina pasivaikščioti po smėlio kopas.

Taip pamažu pamilusi vienetvę ir susitaikiusi su laiko tėkme, močiutė į kiną atėjusius žiūrovus nuramina ir suteikia vilties, kad kažkurio metu, po darbų ar sunkumų, visuomet ateina laikas ramybei. □

Rašytojo užrašai

Atkelta iš 3 psl.

* * *

Apie P. Plechavičių išleista ne viena knyga, apie jį ir dabar, ypač Žemaitijoje, sklando begalės legendų. Anot ponios Alinos, dėdė Povilas savo nuomonę visada pasakydavo tik labai gerai viską apgalvojęs. Būdamas ištikinęs reikalo teisingumu, bet kokią atsakomybę prisiimdavo sau. O jei jau žmogus elgėsi nedorai, tokį ir viešoje vietoje nesidrovėdavo pamokyti.

Žinoma, negali nejaudinti faktas, kodėl taip anksti, 1929 metais, ir Povilą, ir Aleksandrą Plechavičius išleido į atsargą. Šiuo klausimu A. Plechavičiūtės-Veigel žodžiai ypač svarbūs, jie – patvirtinimas to, kas giminėje buvo kalbama, dėl ko diskutuojama:

- Smetona nenorėjo šalia savęs turėti stiprių žmonių.
- Bijojo naujo perversmo?
- Ko gero.
- Betgi turėjo būt dėkingas generolui...
- Tikriausiai buvo kas įtakojęs Smetoną.

Atkreipkite dėmesį:

– Nors ir išleido į atsargą, nei dėdė, nei tėvas apie Prezidentą A. Smetoną blogai niekada nekalbėdavo.

Ponios Alinos ištikinimu, jei Lietuvos kariuomenės vadu generolas P. Plechavičius būtų buvęs ir 1940-aisiais, situacija būtų pakrypusi kitaip. Tai ji girdėjo iš paties dėdės, svečiuodamasi pas jį Čikagoje. Jis visada sakė neabejojęs, jog anksčiau ar vėliau pasibaigs Lietuvos okupacija.

P. Plechavičiui išėjus Anapilin, iševijoje prognozuota: „Ateis laikas, kai vėl Lietuva atstatys savo nepriklausomybę. Tada jo vardu bus pavadintos gatvės, tiltai. Žemaitijoje bus statomi ir paminklai, paminklai tam kietam, tvirtam generolui, kuris virto mūsų laisvės gyvenime gražia legenda”.

Kol kas dar ne visos prognozės išsipildė.

O ką šiandien mums pasakytų generolas P. Plechavičius, viename savo laiško, rašytų 2004 m. vasario 9 d., šio teksto autoriui pabandė atsakyti jo dukterėčia Alina: „Jis tikrai pasakytų: „Mieli Lietuvos žmonės, džiaukimės, kad turime savo valstybę ir nebereikia tarnauti imperiaalistiniam kaimynui. Nesirauksime po mūsų valstybės pamatais ir dar su pagalba tų, kurių jungą ilgai nešėme. Kibkime į darbą ir kiekvienas pajėgsime ką nors gero nuveikti. Gyvename Žemėje, ne danguje. Tobulinti visada yra ką, bet jei įstatymų nepripažinsime, tai ir valstybės neturėsime”.

* * *

Pas generolo dukterėčią keletą kartų svečiavomės kartu su iš Čikagos į Lietuvą vis atvykstančiu dailininku Vytautu Osvaldu Virkau. Vienne laiške iš užjūrio jis atsiuntė Povilo Plechavičiaus nekrologą, išspausdintą „Draugo” laikraštyje 2000 m. spalio 20 d., virš kurio buvo savo ranka užrašęs: „Generolo Povilo Plechavičiaus sūnus. Mūsų žemės rubežiausi; kai generolą vokiečiai sekiojo, jis dažnai nakvodavo pas mus.”

O kartą iš kelioninio krepšio Vytautas ištraukė pluoštą nuotraukų, surastų tėvų albumuose. Vienoje jų – trys broliai Plechavičiai įamžinti su savo mama Konstancija. Šios šeimos bendravo ne tik Lietuvoje, bet ir JAV.

Dailininką, kaip ir mane, ypač domindavo ponios Alinos biblioteka, kuriai buvo paskirta pati garbingiausia jos atkurtų namų vieta. Kaip ir tuose namuose, kuriuos buvo sukūręs jos tėvas. Visą gyvenimą ją kaupė. Pavydėti tokios galima. Šalia – patogūs foteliai, staliukas, ant kurio visada galėjai pamatyti neseniai skaitytą knygą. Belikdavo nusistebėti, kad tokie dideli užmojai prikeliant tėviškę šiai moteriai nesutrukdydavo tam surasti laiko. Ir ne bet kokiai knygai: dažniausiai tai buvo žymių filosofų veikalai, taip pat atsiminimai, rečiau – grožinė literatūra. Skaitė keliomis kalbomis. □

Iš didelio debesies – mažai lietaus?



Romualdas Kriaučiūnas

Tarp lietuvių plačiai išreklamuotą filmą „Ashes in the Snow” teko pamatyti pirmąją jo išviešinimo dieną – sausio 11 d. Filmą pastatytas pagal Rutos Sepetys knygą „Between Shades of Gray”. Knygos autorė yra gimusi Detroite, Michigano valstijoje. Prieš trejetą metų ji dalyvavo Kultūros centre Southfield mieste vykusiame vasario 16 d. minėjime ir aptarė savo knygą „Salt to the Sea”. Ji daug dėmesio skyrė savo ankstesniam romanui „Between Shades of Gray”. Ši knyga buvo išleista net keturiasdešimt keturiose šalyse, trisdešimt trimis kalbomis. Susirinkusiems tada ji pranešė, kad yra statomas filmas, kuris bus filmuojamas Lietuvoje.

Šiai knygai medžiagą ji rinko trejus metus. Nors aprašytuose istorinio romano įvykiuose nedalyvavusi, labai gerai įsijautė į to meto politinę realybę, karo nešamą siaubą bei naikinimą ir tuo metu gyvenusių žmonių išgyvenimus. Kai perskaičiau, kiek daug ji apkeliavo ir kiek daug surinko istorinės medžiagos, pagalvojau, kad to užtektų mokslinei disertacijai paruošti.

„Wikipedia” suteikia daugiau informacijos apie Rutą Sepetys. Ji gimė 1967 m. lapkričio mėn. 19 d. Jos geriausiai žinomas romanas – „Between Shades of Gray” – vienu metu buvo „New York Times” bestselerių sąrašė. Ji tapo Carnegie medalio finalininke. Vien ši knyga yra sulaukusi net 69 įvairių pripažinimų JAV ir pasaulyje.

Nežinau, kas nutiko, kad „Tarp pilkų debesų” („Between Shades of Gray”) buvo pervadinta „Ashes in the Snow”. Nepasidaviau ir knisau si internete, ieškodamas informacijos. Pasirodo, kad Lietuvoje tas pats filmas pavadintas „Tarp pilkų debesų”. Filmą variantas anglų kalba buvo pavadintas „Ashes in the Snow”, nes norėta išvengti nesupratimo – buvo kitas filmas, savo pavadinime turėjęs žodžius „shades” ir „grey”. Pasaulinė filmo premjera įvyko 2018 m. rugsėjo mėn. Los Angeles filmų festivalyje. Gal neatsitiktinai filmas JAV kino teatruose buvo pradėtas rodyti 2019 m. sausio 10 d., porą dienų prieš 1991 m. sausio 13 dienos kruvinų įvykių Vilniuje sukaktį. Pačiame filme tai neminama, bet jo pradžioje aiškiai pabrėžiamas Stalino režimo teroras, nukreiptas prieš nekaltus žmones. Tas teiginys pakartotas filmo pabaigoje.

Filmo nekantriai laukėme porą metų. Pagaliau filmas išvydo dienos šviesą. Filme daug vaizdų, daug epizodų, kurie žinomi iš mūsų tautos istorijos. Rodomas 1941 m. prasidėjęs tremimas į Sibirą. Viskas gana taikliai perteikta. Filmą žiūrint nebuvo svarbu per daug suprasti, kas ten buvo sakoma. Visa laimė, kad rodoma istorija jau buvo žinoma, nes buvo labai sunku suprasti, kas buvo sakoma. Ar kalta bloga dikcija, ar kokie techniniai trūkumai – jie tą ga-

limybę tiesiog „užsachavo”. Bežiūrint pasidarė gaila gausaus kūrybinio filmo kolektyvo. Filmą pabaigoje buvo išvardinti, regis, koks šimtas asmenų, bet ekrane viskas per greitai sukosi, nespėjau pavardžių perskaityti. Pačios pavardės dažnai buvo mikroskopiškos, vos matomos. Tik vėliau, internete, jas galėjau pamatyti be skubos.

Filmo biudžetas siekė maždaug penkis milijonus dolerių. Pats filmas yra 98 minučių trukmės. Jo režisierius – Marius Markevičius. Scenarijaus autorius – Ben York Jones. Vykdomieji prodiuseriai – Jonathan Schwartz ir Ruta Sepetys. Noriu būtinai paminėti, kad „Sound Department” grupėje yra išvardinta dvidešimt asmenų. Kažkodėl galvoju, kad be jų filmo garsai, ypač žmonių pokalbiai, gal būtų buvę lengviau suprantami. „Visual Effects” sąrašė suskaičiavau devyniolika pavardžių. Mano manymu, pastarieji savo darbą atliko puikiai. Aktorių sąrašė buvo išvardinta gal porą tuzinų pavardžių. Pagrindinė filmo kalba buvo anglų, bet neįstengiau suprasti, kokia. Tikrai nebuvo Anglijos, Kanados, Amerikos ar Australijos anglų kalba. Kokia galimybė, kad anglų kalba aktorių daugumai nebuvo jų gimtoji kalba? Aš nieko neturiu prieš daugialkalbius, tik noriu, kad jų klausydamasis suprasčiau,

ką jie sako. Vėliau sužinojau, kad vaidino tarptautinė aktorių komanda – britai, suomiai, švedai, norvegai ir kiti. Štai filmo pagrindiniai aktoriai ir jų vaidmenys: Bel Powley (Lina Vilkas), Martin Wallstrom (Nikolai Kretzky), Lisa Loven Kongsli (Elena Vilkas), Jonah Hauer-King (Andrius), Peter Franzen (komendantas Komarov), Sophie Cookson (Ona), Aistė Diržiūtė (Joana).

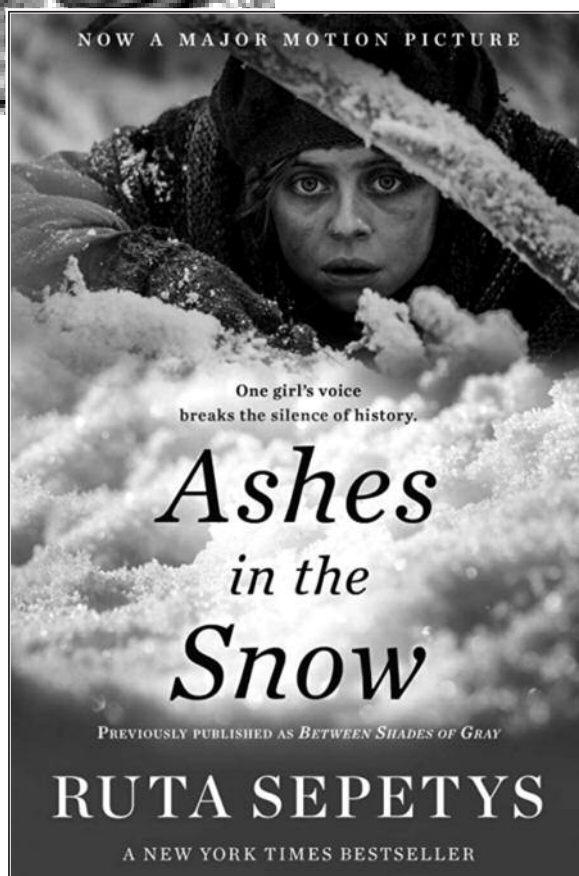
Filmo režisierius Marius Markevičius – antros kartos Amerikos lietuvis, gimęs vadinamųjų dipukų šeimoje. „Mano mama yra kilusi iš Kauno. Nors mes su seserimi esame gimę Los Angeles, vadiname save kauniečiais”, – aiškino režisierius Lietuvos spaudoje. Jo mėgstamiausios krepšinio komandos – Los Angeles „Lakers” ir Kauno „Žalgiris”. Ne vienas skaitytojas prisimena, kad 2012 m. jis sukūrė filmą apie Lietuvos krepšinio komandą „The Other Dream Team”. Šiame dokumentiniame filme su pasididžiavimu matome Lietuvos krepšinio komandą, 1992 m. Barselonos olimpiadoje iškovojusią bronzos medalį.

Nemažai scenų filmuota Rotušės aikštėje Kaune. Nidos kopų prieigos tapo ne visiems lietuvių žiūrovams įtikinamomis Laptevų jūros pakrantėmis. Filmavimas prasidėjo Nidoje 2016 m. sausio mėn. Tęsėsi Vilniuje, bet tų pačių metų gegužės mėnesį persikėlė į Kauną.

Internete jau radau keturias filmo recenzijas. Jų autoriai man nežinomi, bet jų įvertinimai gana teigiami. Įtariai pagalvojau, kad gal jie buvo iš anksto „užsakyti”. Morgan Rojas teigia, kad filmas yra „Big, bold, and beautiful” ir kad jis yra „cinematic triumph”. Niekas nė neprasitarė, kad būtų kokių nors sunkumų suprasti filme skambėjusius dialogus. Privačiame el. laiške viena mano kartos lietuvė rašė, kad viską gerai girdėjo. Ji dar pridėjo, kad filmas patiko. „Dabar laukiau savo amerikiečių draugų nuomonės”. Kiek anksčiau Lietuvos Respublikos prezidentė Dalia Grybauskaitė, atsiliepdama į filmą lietuvių kalba, sakiusi, kad „Tarp pilkų debesų” padės pasauliui suprasti Baltijos šalis.

O kokia mano nuomonė apie „Ashes in the Snow”? Po Rutos Sepetys

išgarsėjusios knygos žinia apie filmo kūrimą sukėlė daug vilčių. Laukiau kažko stebinančio, neužmirštamo. Buvau pasiruošęs dideliui debesiui ir šaltam Sibiro lietuvi, bet to nepatyrčiau. Filmą išjudino per daug metų susikaupusius atminimų sluoksnius, skausmą ir nerimą, bet nieko naujo. Meniškiausia ir atmintiniausia filmo dalis man truko vos keletą sekundžių. Vėjo verpetuose per sniegą pasišokinėdami riedėjo sudegusių popierių likučiai – tarsi griaučiai. Jie popieriaus formos dar nebuvo visiškai praradę, bet jau buvo pakeliui į tapimą pelenais, pelenais sniege. □



„Ashes in the Snow” plakatas



Kadrai iš filmo

NESENSTANTIS BRONĖS JAMEIKIENĖS MENAS



Gobelenas „Lietuviška pieta“.

LTC nuotr.

Atkelta iš 4 psl.

Jameikienė pirmoji iš lietuvių atliko vitražus skaldyto stiklo technika. Dailininkė nustatė spalvas piešiniuose, kuriuose buvo pažymėtas kiekvienos stiklo plokštės dydis ir figūra. Rėžtuvu ir ranka stiklo luitai suskaldomi į gabaliukus. Jų briaunos aptašomos ir suderintai sulipdomos epoksidu rezino junginiu. Tarpai tarp atskirų stiklo plokščių yra didesni negu tradiciniuose vitražuose, todėl ir vienos spalvos įtaka kitai nėra tokia stipri. Nelygus skaldyto stiklo paviršius, – teigė Jameikienė, – sklindant šviesai žėri lyg „priešais stiprią šviesą besisukiojantys brangakmeniai... Apsupti skaldyto stiklo langų patiriami paslaptingos šviesos ir magiškos spalvos simfoniską didybę“.

Adolfas Valeška, anksčiau vitražus kūręs tik klasikiniu švino metodu, buvo atviras inovacijoms. Išmokti naujosios storastiklio technikos iš savo buvusios mokinės jam buvo iššūkis. Skaldyto stiklo vitražas tapo jam būdingu kūrybos bruožu. Kai kurie iš Valeškos autorinių skaldyto stiklo vitražų Prisikėlimo bažnyčiai Toronte, Kanadoje, iš eskizų buvo atlikti Bronės Jameikienės rankomis. Šių dviejų menininkų bendradarbiavimas buvo vitališkiausias periodas Valeškos meno studijai, gauta daug užsakymų įvairių religijų maldos namams ir visuomeniniams pastatams. Tuo laikotarpiu Jameikienė subrandino savo kūrybinį veidą.

Įkvėpta baltų tautodailės, Jameikienė kūriniuose panaudojo lietuviškus liaudies simbolius ir elementus. Vitraže „Veronikos skara“ Kristaus veidas turi Rūpintojėlio bruožų. Du vitražai lietuviška tema – „Žilvinas“ ir „Vaivos šokis“. Honolulu Meno muziejaus rinkinyje vitražas „Madona su lotosu“ gavo premiją. Lotosas simbolizuoja Šv. Marijos nekaltą prasidėjimą katalikų religijoje. Autorės gobelenai „Žemaitiškas“ ir „Sopulingoji Motina“ (angliškai „Lithuanian Pieta“) buvo eksponuoti parodose Honolulu meno akademijoje.

Jos įstabūs vitražai ir kilimai buvo eksponuoti 60 parodų, keliavo rodiniuose per visą JAV. Ne vienas jos darbu buvo įvertinti premijomis. Ankstyvojo periodo vitražas „Trys Karaliai“ išstatytas Lemonte „Sielos“ galerijoje. Skaldyto stiklo vitražas „Angelas sargas“ tebėra Čikagos Jaunimo centre. Vitražas „Rytų Madona“ yra Indiana University galerijoje. Vitražas „Gaidys“ išstatytas Nacionaliniame M. K. Čiurlionio dailės muziejuje Kaune.

Gruodžio 1961 m. žurnalas „Hawaiian Life“ apie Jameikienę rašė: „Jei jūs iš čia žvelgsite tiesia linija per šiaurės ašigali, rasite Rytų Europą, kur 1944 m. Bronė Jameikienė pradėjo savo kelionę aplink pusę pasaulio, bėgdama nuo gimtąją Lietuvą okupuojančių rusų. Tuo metu ji rūpinosi svarbesniais dalykais kaip Havaii, žinodama šias salas tik kaip mažą trupinėlį mokyklos dienų žemėlapyje. Jos rūpestis buvo išlikti gyvai chaose, kuriuo buvo tapusi Vokietija prieš karo pabaigą. Jos rūpestis buvo gyvenimas Austrijos darbo stovykloje, o vėliau kelionės su ansambliu, šokant tautinius šokius, ir ilgi ketveri metai, laukiant vizos į Ameriką pas savo tetą Kenoshoj, Wisconsinė.“

Jameikienė aktyviai reiškėsi lietuvių kultūrinėje veikloje. Vasario 16 d. šventėse ir per Mike Douglas televizijos programas garsindavo Lietuvos vardą, jos paruoštas jaunimas atlikdavo tautinius šokius. Ji suprojektavo kostiumus Čikagos lietuvių operos pastatymams „Gražina“ 1967 m. ir kitoms operoms.

1971 m. University of Hawaii kvietimu Jameikienė grįžo į Honolulu profesoriauti. Tuo metu nebuvo Lietuvos garbės konsulatų, taigi ji tapo tarsi lietuvių nepaprastąją ambasadorę, savanoriškai atstovaudavo lietuviams tarptautinėse mokslo konferencijose. Kai Havaii lankėsi Vokietijos kancleris Konradas Adenauer, Jameikienė buvo pakviesta į jo pagerbimą. Kai Indijos konsulas ruošė Indijos nepriklausomybės šventę ir priėmimą diplomatams, Jameikienė ne tik reprezentavo lietuvius, ji atėjo

pasipuošusi savo pačios siūtu tautiniu kostiumu.

Žymiausia paminklinė Jameikienės meno instaliacija – Honolulu Šv. Petro Episkopalo bažnyčioje 15 skaldyto stiklo langų, atliktų 1975–1983 m. Jos vitražai, įkvėpti Šventojo Rašto Apreiškimo knygos citatų: „Dievo Šventiesiems“, „Dievo garbinimas ir vizija“, „Žemės derlius“, „Taika“, „Alfa ir Omega“ ir kt. sudaro vientisą temą. Kiekvienas šių langų buvo specialiai dedikuotas vienai iš Šv. Petro parapijos šeimų, savo auka parėmusių vitražų kūrimą. Derinant su gamta, juose atvaizduota gabalėlis Havaii – vaivorykštė, žuvis, ananasai, mėlynas Ramusis vandenynas.

Vytenis Statkus apie Jameikienės asmenybę rašė: „Po savo taikinga ir švelnia išore ji sugebėjo puikiai slėpti kietą principingumą ir gyvenimo vertybių įvertinimą.“ Ji ilgą laiką slaugė ir prižiūrėjo muziką kun. Bruno Markaitį SJ, ligonį, kuris gyveno jos pasišventimo dėka Havaii. Bronė Jameikienė iškeliavo į amžinybę 2001 m. rugsėjo 17 d. Honolulu. Po apeigų Havaii ji buvo pavežta į Čikagą ir palaidota Šv. Kazimiero kapinėse, šalia savo giminių

Grigaliūnų.

Bronės Jameikienės gyvenimas buvo vienas ryškiausių puslapių lietuviško meno istorijoje. Jos gyvenime atsispindi meilė lietuvių liaudies menui ir papročiams, kitų kultūrų religinės išminties atradimai ir krikščioniškos tobulybės siekimas. □



Vitražas „Madona su lotosu“ („Lotoso Madona“)

Kultūros kronika



Sausio 17 d. Lietuvos Respublikos generaliniame konsulate New Yorke atidaryta Juliaus Ludavičiaus mažo formato tapybos darbų paroda „Zoom“.

J. Ludavičius gyvena ir kuria New Yorke jau daugiau nei dvidešimt metų. Šio tapytojo kūryba yra pristatyta tiek pasaulio kultūros sostinėje, tiek Lietuvoje. Šioje personalinėje J. Ludavičiaus parodoje pristatoma šešiolika mažo formato tapybos darbų, sukurtų per pastaruosius aštuoniolika metų. Dauguma jų – ne didesni nei penkiasdešimt centimetrų. Iš toli J. Ludavičiaus darbai atrodo tarsi abstrakcijos, tačiau priėjus arti juose randi daugybę realistinių detalių, gali išskaityti įvairių istorijų. Tapytojas sako, jog šioje parodoje žiūrovas per tapybos darbus turi leisti į savotišką vizualinę kelionę, kuri gali tapti savotiška meditacija.